

УДК 061:34 “1991-2001”

Лисенко А.І., Черкаський державний технологічний університет

Лисенко Алла Іванівна (1975 р.н.). Викладач кафедри історії України Черкаського державного технологічного університету. Закінчила з відзнакою історичний факультет Черкаського державного університету імені Богдана Хмельницького (1997), аспірантуру при кафедрі історії України ЧДТУ (2002). Коло наукових інтересів – *історичне краєзнавство, соціологія*.

Правовий механізм забезпечення рівноправ'я чоловіків і жінок та діяльність жіночих організацій (1991-2001 роки)

У статті розглядаються механізми забезпечення рівноправності жінок і чоловіків та основні законодавчі і підзаконні нормативні акти України доби незалежності (1991-2001); висвітлюється діяльність державних органів з питань жінок, материнства і дитинства в системі законодавчої і виконавчої влади незалежної України.

In the article mechanisms of ensuring of standing equal rights between men and women and main legislative and legal acts of Ukraine during the years of independence (1991 – 2001) are examined. Also activities of state bodies which deal with women's questions and problems of maternity and childhood in the system of legislative and executive power of independent Ukraine are illuminated.

Процеси, неминуче пов'язані з розбудовою держави, значно змінили і політичне життя українського суспільства. Почала формуватися нова структура політичної системи, почали якісно змінюватися її складові, однією з яких є жіночий рух. Зі становленням в Україні правової, демократичної держави жіночий рух змінюється як за формами, так і за змістом діяльності, що обов'язково веде за собою активну співпрацю з органами державної влади, громадськими об'єднаннями, інтеграцію у міжнародні жіночі структури.

В багатьох публікаціях проводиться аналіз сучасної законодавчої бази в Україні стосовно жінок та її відповідності світовим стандартам. При характеристиці правової бази дослідники сходяться на думці, що загалом закони щодо

жінок мають демократичний характер і відповідають сучасним світовим поглядам на права і можливості жінок нарівні з чоловіками. Наукове обґрунтування законодавчої бази та прав жінки в Україні міститься в працях таких дослідників, як Н.Кесіора, Н.М.Дармограй, Л.Чубар [1]. Правове становище українських жінок розглядається в праці Н.Аніщук [2]. Рівності прав і можливостей чоловіків і жінок в суспільстві присвячені дослідження А.Полешко, С.Ф.Хрисанової [3]. Використовуючи законодавчі акти та праці дослідників, автор цієї статті вважає необхідним висвітлити докладніше діяльність державних органів з питань жінок, материнства і дитинства в системі законодавчої і виконавчої влади незалежної України.

Однією з характеристик демократичного, плюралістично організованого суспільства є функціонування самоорганізованих, добровільних об'єднань громадян, розвиток яких регулюється Законом України “Про об'єднання громадян”, ухваленим Верховною Радою в 1992 році, і в якому, зокрема, зазначалося, що “право громадян на свободу об'єднання є невід’ємним правом людини, закріпленим Загальною декларацією прав людини, і гарантується Конституцією та законодавством України. Держава сприяє розвитку політичної та громадської активності, творчої ініціативи громадян і створює рівні умови для діяльності їх об'єднань” [4].

Громадські організації незалежно від назви (рух, конгрес, асоціація, фонд, спілка тощо), серед яких чільне місце почали займати і жіночі, своєю головною метою мали задоволення та захист своїх законних соціальних, економічних, творчих, вікових, національно-культурних, спортивних та інших спільніх інтересів.

З метою втілення в життя положень Конвенції ООН “Про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок” (1979) в Україні прийнято цілий ряд законодавчих актів, спрямованих на поліпшення становища жінок, сім’ї, дітей. Серед них Верховною Радою прийняті Закони України: “Про зайнятість населення”; “Про пенсійне заłatwлення”; “Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні”; “Про освіту” [5].

На початковому періоді державотворення вийшов ряд постанов, серед яких: Постанова Кабінету Міністрів України “Про довгострокову програму поліпшення становища жінок, сім’ї, охорони материнства і дитинства” (1992) [6]; Постанова Верховної Ради України “Про рекомендації учасників парламентських слухань щодо реалізації в Україні Конвенції ООН “Про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок” (12 липня 1995 року) [7].

12 серпня 1995 року відбулися Парламентські слухання про виконання в Україні Конвенції ООН “Про ліквідацію усіх форм дискримінації щодо жінок”, які були присвячені підготовці до участі України в Четвертій Всесвітній Конференції ООН зі становища жінок (Пекін, 1995).

У 1996 році було прийнято Конституцію України [8], яка продовжила законодавчий процес закріплення рівних прав чоловіків і жінок в Україні, тому що вона стала втіленням міжнародного права та особливостей сучасного національного і сві-

тового розвитку, закріплюючи природні права особистості, а також широкий спектр соціальних прав.

Згідно з частиною третьою ст. 24 Конституції України рівність прав жінки і чоловіка забезпечується: наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти і професійній підготовці, у праці та винагороді за неї; спеціальними заходами щодо охорони праці і здоров’я жінок; встановленням пенсійних пільг; створенням умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством; правовим захистом, матеріальною і моральною підтримкою материнства і дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям [9].

Правовою базою для Конституції України стали: Загальна декларація прав людини (1948), Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (1966), Декларація соціального розвитку (1986), Європейська конвенція про права людини (1950 р.), Європейська суспільна хартія (1961 р.), План дій Першої всесвітньої конференції зі становища жінок (Мехіко, 1970 р.), 2-га, 3-тя, 4-та Все світні конференції зі становища жінок (Копенгаген – 1980, Найробі – 1985, Пекін – 1995) та ін. [10].

В процесі розбудови державності постало необхідність створення відповідних органів влади, які б проводили державну політику стосовно становища жінок і розвитку жіночого руху.

У Верховній Раді 12-го скликання (1990–1994) існувала постійно діюча Комісія з питань охорони здоров’я, материнства і дитинства. Саме ця Комісія започаткувала заходи щодо поліпшення становища жінок в українському суспільстві. За її ініціативи були розроблені: Національна програма щодо поліпшення становища жінок, Національні програми “Планування сім’ї” (прийнята Кабінетом Міністрів України у вересні 1995 року) та “Діти України” (затверджена Президентом в січні 1996 року) [11].

З 1993 року в структурі Кабінету Міністрів України функціонує сектор у справах жінок, охорони сім’ї, материнства та дитинства, який створювався для того, щоб спільно з міністерствами, громадськими організаціями та вченими розробляти заходи по забезпечення соціальних і правових гарантій рівних можливостей чоловіків і жінок.

У Верховній Раді 13-го скликання (1994–1998) працював Підкомітет з питань правового

статусу жінок, сім'ї та дитинства у складі Комітету з питань прав людини, національних меншин та міжнародних відносин. Комітет з охорони здоров'я, материнства і дитинства діяв і у Верховній Раді 14-го скликання (1998-2002).

В 1996 році було створено Міністерство України у справах сім'ї та молоді, де провідне місце займало управління у справах жінок, яке складалося з двох відділів: відділу соціально-правової роботи серед жінок та відділу сприяння громадській та культурно-просвітницькій діяльності жінок. Одним з головних завдань його діяльності було визначення загальної стратегії та пріоритетних напрямків державної політики стосовно жінок, а також вироблення конкретних заходів, спрямованих на поліпшення їх становища в сім'ї та суспільстві, на створення рівних можливостей для чоловіків та жінок у всіх сферах життєдіяльності суспільства [11].

При Міністерстві почала діяти Координаційна рада у справах жінок (з 1997 року) та Рада рівних можливостей (з 1998 року), які забезпечують зв'язок між органами державної влади та громадськими інституціями у вирішенні питань жінок. До Координаційної ради увійшли представники всіх існуючих на даному етапі 20 всеукраїнських жіночих громадських організацій [12], керівники національних та міжнародних жіночих програм, представники регіональних жіночих об'єднань.

В 1999 році у зв'язку з реформуванням системи державного управління Міністерство України у справах сім'ї та молоді було реорганізовано в Державний комітет України у справах сім'ї та молоді (голова – Довженко В.І.)

Хронологія створення і реформування державних органів з питань жінок, материнства і дитинства в системі законодавчої і виконавчої влади незалежної України висвітлена в монографії Мельник Т.М. “Гендерна політика в Україні” [13].

У 1997 році Міністерство України у справах сім'ї та молоді спільно з іншими міністерствами та відомствами і громадськістю підготували “Національний план дій щодо поліпшення становища жінок в Україні і підвищення їх ролі в суспільстві на 1997-2000 рік”. Цей план, основною метою якого було створення конкретних механізмів для поліпшення становища жінок та

підвищення їхньої ролі у суспільстві, був затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 8 серпня 1997 року № 993 [14].

5 березня 1999 року Верховна Рада України схвалила “Декларацію про загальні засади державної політики України стосовно сім'ї та жінок”, за якою головними напрямами державної політики України стосовно сім'ї та жінок є наступні: розроблення та удосконалення законодавства з питань становища сім'ї та жінок відповідно до норм міжнародного права; включення жінок в усі процеси розвитку сучасного суспільства, залучення їх до розроблення і прийняття економічних, політичних, соціальних і правових рішень на всіх рівнях державної влади та місцевого самоврядування; підвищення ролі жінки у національно-культурному, соціально-економічному, духовному розвитку суспільства та в процесі державотворення [15].

Про активне здійснення державної політики свідчать і внутрішні дії в країні, а саме:

- підписання Президентом Указу “Про підвищення соціального статусу жінок в Україні” від 25 квітня 2001 року, в якому, зокрема, зазначається: “Визначити одним із головних напрямів діяльності органів виконавчої влади реалізацію державної політики щодо поліпшення становища жінок, створення більш сприятливих умов для забезпечення жінкам рівних з чоловіками можливостей брати участь у політичному і суспільному житті держави” [16];
- опрацювання законопроекту “Про державні гарантії рівних прав і можливостей жінок і чоловіків”, експертиза якого завершена в Раді Європи;
- прийняття Кабінетом Міністрів “Національного плану дій щодо поліпшення становища жінок та сприяння впровадження рівноправного становища жінок та чоловіків у всіх сферах життєдіяльності суспільства, сприятимуть діяльності неурядових жіночих організацій та динаміці їх розвитку”.

Отже, побудова в Україні правової, соціально розвинутої держави – дуже складне завдання, здійснення якого буде залежати від створення нових політичних та правових інституцій, які будуть продовжувати політику впровадження рівноправного становища жінок та чоловіків у всіх сферах життєдіяльності суспільства, сприятимуть діяльності неурядових жіночих організацій та динаміці їх розвитку.

тика. – 1999. – № 6. – С.61–64; Дармограй Н.М. Культура державотворення в Україні: гендерний аспект // Статистика України. – 2002. – № 1. – С. 29–34; Чубар Л. Права жінок в Україні як суб'єкт право-

Література

1. Кесюра Н. Законодавче забезпечення прав жінок в Україні: Декларація та реальність // Людина і полі-

- вого захисту // Право України. – 2000. – № 5. – С. 12-14.
2. Анищук Н. Правове становище українських жінок в історичному минулому // Право України. – 2002. – № 3. – С. 155-157.
 3. Полещко А. Рівність прав і можливостей чоловіка та жінки в суспільстві // Право України. – 2000. – № 4. – С. 20-22; Хрисанова С.Ф. Рівність прав жінок і чоловіків в Україні: Правові аспекти // Жінка в Україні: Міжвідомчий науковий збірник / За ред. А.І. Комарової та ін. – Т. 23. – К., 2001. – С. 343-348.
 4. Закон України "Про об'єднання громадян" від 16 червня 1992 року // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 34. – С. 504.
 5. Закон України "Про зайнятість населення" від 1 березня 1991 року // Там само. – 1991. – № 14. – С. 171; Закон України "Про пенсійне забезпечення" від 5 листопада 1991 року // Там само. – 1992. – № 3. – С. 10; Закон України "Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні" від 16 грудня 1993 року // Там само. – 1994. – № 4. – С. 18; Закон України "Про освіту" в редакції від 17 грудня 1996 року // Там само. – 1996. – № 21. – С. 4.
 6. Постанова Кабінету Міністрів "Про Довгострокову програму поповнення становища жінок, сім'ї, охорони материнства і дитинства" від 28 липня 1992 року № 431 // Збірник постанов Уряду України. – 1992. – № 8. – С. 163-175.
 7. Постанова Верховної Ради України "Про рекомендації учасників парламентських слухань щодо реалізації в Україні Конвенції ООН "Про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок" від 12 липня 1995 р. № 298/95-ВР // Голос України. – 1995. – 1 вересня.
 8. Конституція України. – К.: Україна, 1996. – 54 с.
 9. Там само. – С. 8.
 10. Лобанова Л.С. Державна гендерна політика: Міжнародні та національні аспекти // Наука та наукознавство. – 2002. – № 4. – С. 27.
 11. Ми – за рівні можливості // Я – жінка. – 1999. – № 1. – С. 13.
 12. Комарова А.І. Жінка і правова держава, демократичне суспільство в Україні: Методологія, теорія і практика // Жінка в Україні. – Т. 23. – К., 2001. – С. 45.
 13. Мельник Т.М. Гендерна політика в Україні. – К.: Логос, 1999. – С. 24-25.
 14. Національний план дій щодо поліпшення становища жінок та підвищення їх ролі у суспільстві на 1997-2000 роки // Жінка в Україні. – Т. 23. – К., 2001. – С. 173.
 15. Декларація про загальні засади державної політики України стосовно сім'ї та жінок // Офіційний вісник України. – 1999. – № 11. – С. 11-12.
 16. Указ Президента України "Про підвищення соціального статусу жінок в Україні" від 25 квітня 2001 р. // Урядовий кур'єр. – 2001. – 4 травня. – С. 11.
 17. Постанова Кабінету Міністрів "Про національний план дій щодо поліпшення становища жінок та сприяння впровадженню гендерної рівності у суспільстві на 2001-2005 роки" від 6 травня 2001 року № 479 // Гендерний аспект жінки у сучасному суспільстві: Нормативно-правові та методичні матеріали. – Черкаси, 2003. – С. 9-14.

Надійшла до редколегії 01.12.2003 р.